

БАГАТОШАРОВЕ ПОСЕЛЕННЯ БІЛЯ СЕЛА ПЕРЕБИКІВЦІ НА ДНІСТРІ¹

Катерина ЧЕРНИШ, Володимир САВИЧ

В 1950 р. під час розвідки, яку сумісно проводили Дністрянська експедиція Інституту суспільних наук АН УРСР і Трипільська експедиція ПМК СРСР, було виявлено нове багатошарове поселення біля с. Перебиківці Заставнянського району Чернівецької області. Поселення розташоване на першій надзаплавній терасі правого берега Дністра в урочищі «Перед Устя». В 1951, 1955 і 1958 рр. на цьому місці проводились розвідкові роботи. Було закладено 9 невеликих розкопів загальною площею 315 кв. м і глибиною до 3,3 м.

В усіх розкопах відмічено слідуєчий геологічний розріз: гумус 0–1 м; суглинок зі слідами ґрунтоутворення 0,5–0,7 м; коричнево-жовтий суглинок 0,8–0,9 м; нижче – пісок.

Найдавніший культурний шар виявлено на глибині біля 3 м. В ньому знайдені крем'яні вироби і невеликі уламки посудин, виліплені від руки з глини з домішкою рослинності або жорстви. Кераміка має ясно-жовтий і сіро-жовтий колір; обпал її слабкий. Збереглося декілька фрагментів з орнаментованою поверхнею. На одному з них орнамент має вигляд сітки, створеної пересіченням тонко накреслених ліній (рис. 1, № 4), на другому – неглибоких ямок (рис. 1, № 3), на третьому – більш складний візерунок, зроблений відтисками зубчастого штамп (рис. 1, № 2). Крім інших посудин збереглась невелика мисочка із грубими стінками. Форма її овальна; розмір – 16×10 см, висота – 4 см; обпал слабкий. До глини домішена невелика кількість жорстви, яка виступає на поверхні. Мисочка виліплена досить недбало, без якої-

---

¹ Науковий коментар від упорядників

У 40–50-х роках ХХ ст. експедиції різних наукових інституцій, а передовсім спільна Інституту суспільних наук АН УРСР та Інституту історії матеріальної культури АН УРСР відкрили сотні археологічних пам'яток. Одним з основних їх завдань було виявлення перспективних для розкопок трипільських пам'яток, зокрема раннього періоду. Власне в цей час досліджені широкими площами пам'ятки, які згодом завдяки багатому рухомому матеріалу, об'єктам і монографічним опрацюванням стали хрестоматійними: Поливанів Яр, Ленківці, Вихватинці, Берново-Лука, Незвисько й ін. [Пассек, 1961; Черниш, 1959; Попова, 2003]. Інформація про пам'ятки трипільської культури, де проведені збори підйомного матеріалу, шурфування чи розкопки невеликими площами, швидко вводилася до наукового обігу публікацією у вигляді коротких повідомлень. Одне з таких – неопублікований рукопис статті К. Черниш і В. Савича «Багатошарове поселення біля с. Перебиківці на Дністрі», який зберігається в науковому архіві відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Рукопис нараховує сім аркушів тексту, набраних на друкарській машинці, чотири ілюстрації знахідок і планів об'єктів.

У рукописі детально описані вироби з кераміки, кременю, об'єкти епохи неоліту–скіфської доби. Важливість цієї роботи в тому, що тут вперше описано та проілюстровано знахідки гординештської групи етапу С.ІІ трипільської культури і знахідки неолітичної доби (буго-дністровської культури (?)). Оскільки такі пам'ятки гординештської групи на правому березі р. Дністер, як Репужинці, Звенячин, і надалі залишаються неопублікованими в повному обсязі, то вихід цієї статті саме на часі. Оскільки матеріали з поселення в с. Перебиківці втрачені, то оприлюднення цієї інформації – єдине джерело для ознайомлення з нею. Стаття потребує друку й у зв'язку з тим, що в останні роки тема гординештської групи трипільської культури – дуже актуальна. Останнім часом активізувалися польові дослідження міжнародних експедицій для вивчення цієї групи як на території Молдови, зокрема епонімної пам'ятки [Sirbu, Rybicka, Diachenko i in., 2019], так і України: Винники–Жупан [Rybicka, Hawinskyj, Biłas i in., 2017; Rybicka, Hawinskyj, Król i in., 2018; Вертелецький, Білас, Гавінський та ін., 2020], Кам'янець-Подільський. Також з'являються й теоретичні студії над цією темою [Pozikhovskij, 2019; Verteletskyi, 2019; 2019a] та виступи на конференціях.

Упорядники: Олександр ПОЗІХОВСЬКИЙ, Андрій ГАВІНСЬКИЙ.

небудь підставки і має округле дно. Вона орнаментована групами ямок, розміщених на зовнішній поверхні (рис. 1, № 1).

Крем'яні вироби, покриті синюватою патиною, виготовлялись з невеликих гальок, які зустрічаються на березі річки. Серед крем'яних виробів є нуклеуси дисковидної і призматичної форми, відщепи, уламки, пластини (рис. 1, № 5), скребки на відщепі різної форми і розміру (рис. 1, № 7, 8, 12), уламок наконечника дротика і різці, які переважно зроблені з нуклеусів (рис. 1, № 6, 9–11).

Нечисельність знахідок заважає зробити подрібну характеристику матеріалу з нижнього шару, але і те, що є, свідчить про залишки неолітичного поселення, на що вже вказував О. П. Черниш [Черниш, 1956, с. 192]. Зараз в Подністров'ї відома тільки одна аналогічна йому матеріалами пам'ятка, виявлена в 1946 р. В. М. Даниленко біля с. Велика Мукша [Матеріал зберігається в Інституті археології АН УРСР]. Знахідки, зроблені в цих пам'ятках, настільки своєрідні, що свідчать про існування в Середньому Подністров'ї неолітичних поселень, відмінних від поселень культури стрічкової кераміки.

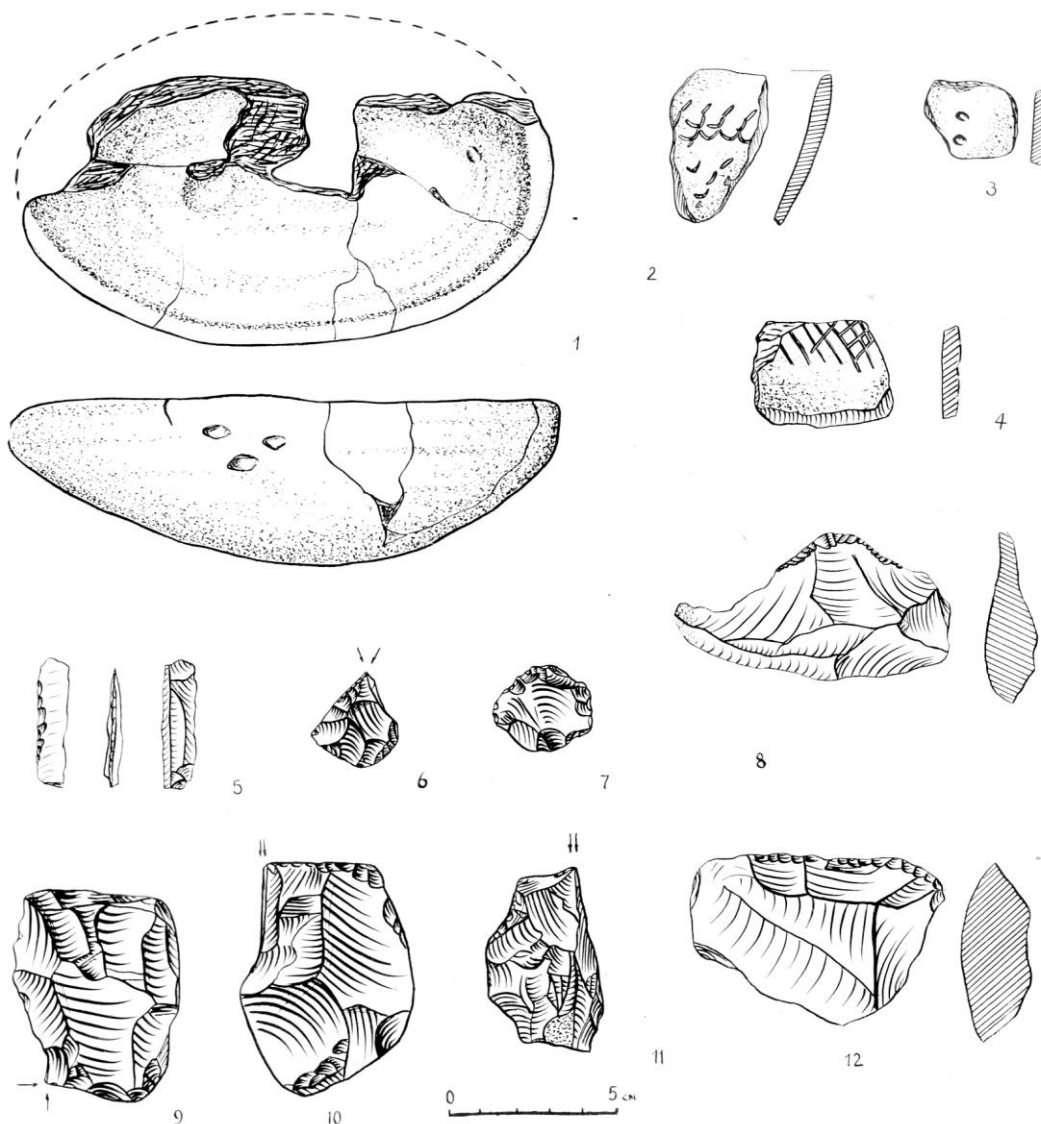

Рис. 1. Перебиківці–Перед Устя. Знахідки неолітичного часу
Fig. 1. Perebykivtsi–Pered Ustia. Finds from Neolithic period

Вище шару з неолітичними знахідками залягав в Перебиківцях шар пізньотрипільського часу [Черниш, 1956, с.146–148]. На глибині 0,6 м розчищено залишки слабо обпаленої глинобитної долівки, на якій лежали фрагменти трипільської кераміки, кістки тварин та інші предмети. Біля площадки були розташовані купи сміття, в яких, крім стулок моллюсків, кісток і вугликів знаходились фрагменти кераміки. Тут же біля річки на краю поселення виявлено 2 трипільські ями. Через нерівну поверхню землі глибина залягання культурного шару була різною. Місцями він залягав на глибині 0,6 м, як площадка, або 1 м, як деякі купи черепашок, а місцями – на глибині 2,1–2,6 м.

В трипільському шарі кераміка представлена уламками посудин трьох типів. Перший тип становлять фрагменти посудин, в глину яких були домішані товчені черепашки; ці посудини обпалені слабо. Серед кераміки цієї групи переважають чаші з плоским легко зігнутим досередини краєм. На краю чаш нанесено заглиблений іноді вірвовочний орнамент (рис. 3, № 1–3). Від великих посудин інших форм збереглися лише фрагменти стінок, орнаментовані округлими і трикутними відбитками штампів, ямками зробленими палочкою або нігтем, відтисками перевитого шнура (рис. 2, № 5–6).

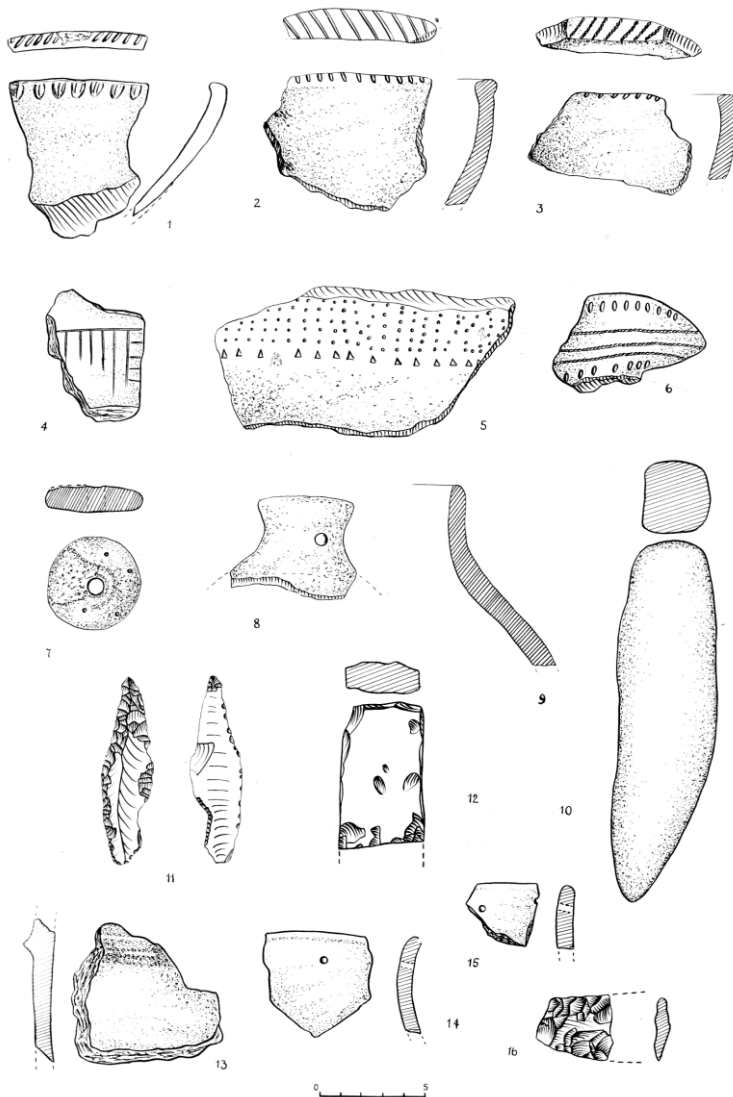

Рис. 2. Перебиківці–Перед Устя. Знахідки: 1–12 – трипільської культури; 13–16 – скіфського часу
 Fig. 2. Perebykivtsi–Pered Ustia. Finds: 1–12 – Trypillia culture; 13–16 – Scythian period

Другу групу становлять фрагменти посудин, в масі яких домішка піску. На одному з фрагментів орнамент створений тонкими прокресленими смужками (рис. 2, № 4).

Третя група представлена фрагментами посудин з гладкою поверхнею, виготовленими з добре відмуденої глини з домішкою дрібного піску. Кераміка цього типу добре обпалена; колір її червонуватий. Збереглися уламки грушоподібних посудин і покришок (рис. 2, № 8, 9).

Крім цих виробів, знайдено одне двоконусне пряслице, орнаментоване ямками (рис. 2, № 7).

Серед крем'яних виробів є відбійники, відщепи, пластини з ретушю-ножі (рис. 2, № 11), скребки, уламки шліфованих сокир (рис. 2, № 12). Можливо, як знаряддя використовувалась галька розміром 18×8×4,5 см (рис. 2, № 10).

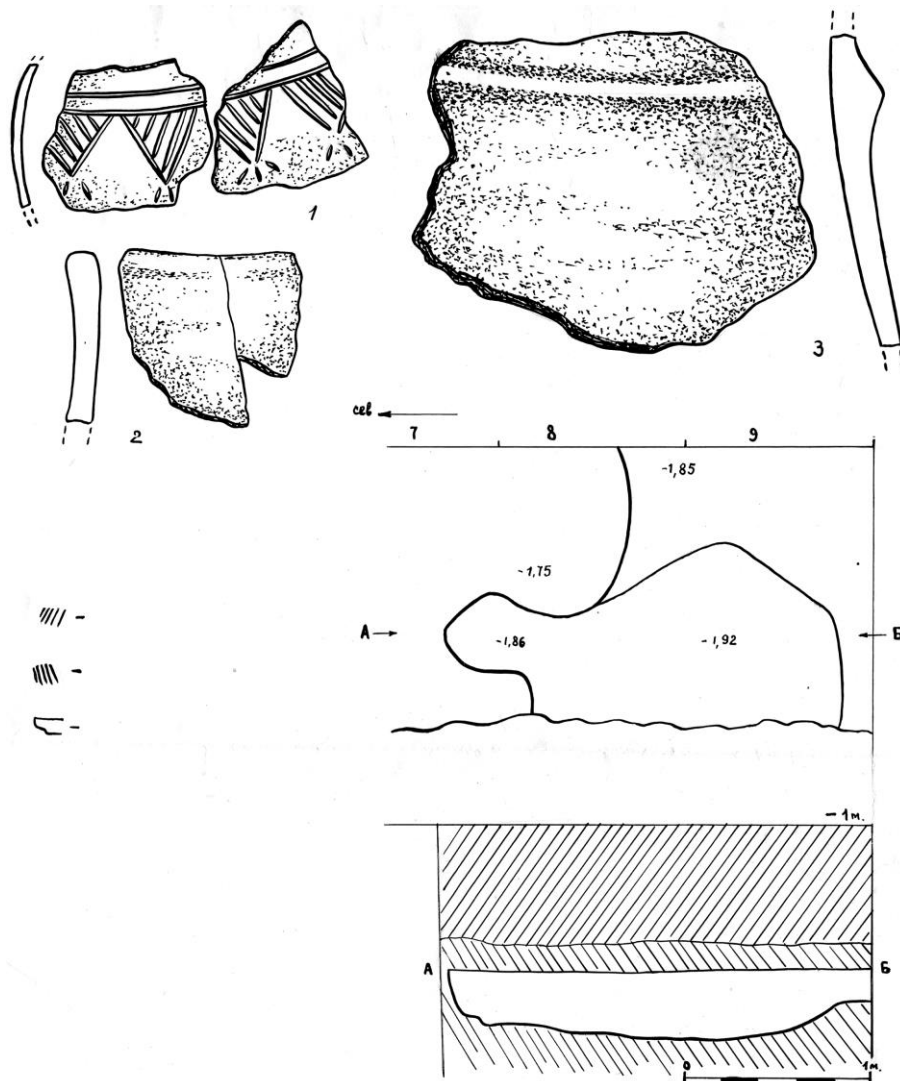

Рис. 3. Перебиківці–Перед Устя. 1–3 – кераміка, 4 – план та перетин землянки комарівської культури
Fig. 3. Perebykivtsi–Pered Ustia. 1–3 – ceramic ware, 4 – plan and section of dugout of Komarivska culture

Керамічні вироби і знаряддя праці мають типовий пізньотрипільський вигляд. Подібні предмети знайдено в таких поселеннях Середнього Подністров'я, як Мітків, Звенячин, Репужинці та ін., які датуються вже періодом ранньої бронзи [Пассек, 1955, с. 15–29; Черниш, 1956, с. 148].

Вище трипільського шару на глибині 1,6–1,8 м в коричнювато-жовтому суглинку був простежений гумусний шар товщиною 15–20 см. Шар був насичений дрібними шматками

перепаленої глиняної обмазки, вугликами, кістками і фрагментами кераміки комарівської культури. На глибині 1,75 м були знайдені контури напівземлянки цієї культури (рис. 3). Західна частина житла виявилась зруйнованою Дністром, а південно-східня частина, яка була заглиблена в материк лише на 10 см, залишилась недокопаною. Найбільш глибока частина житла у вигляді ями неправильної форми, глибиною біля 0,25 м, мала в довжину всього 2,1 м.

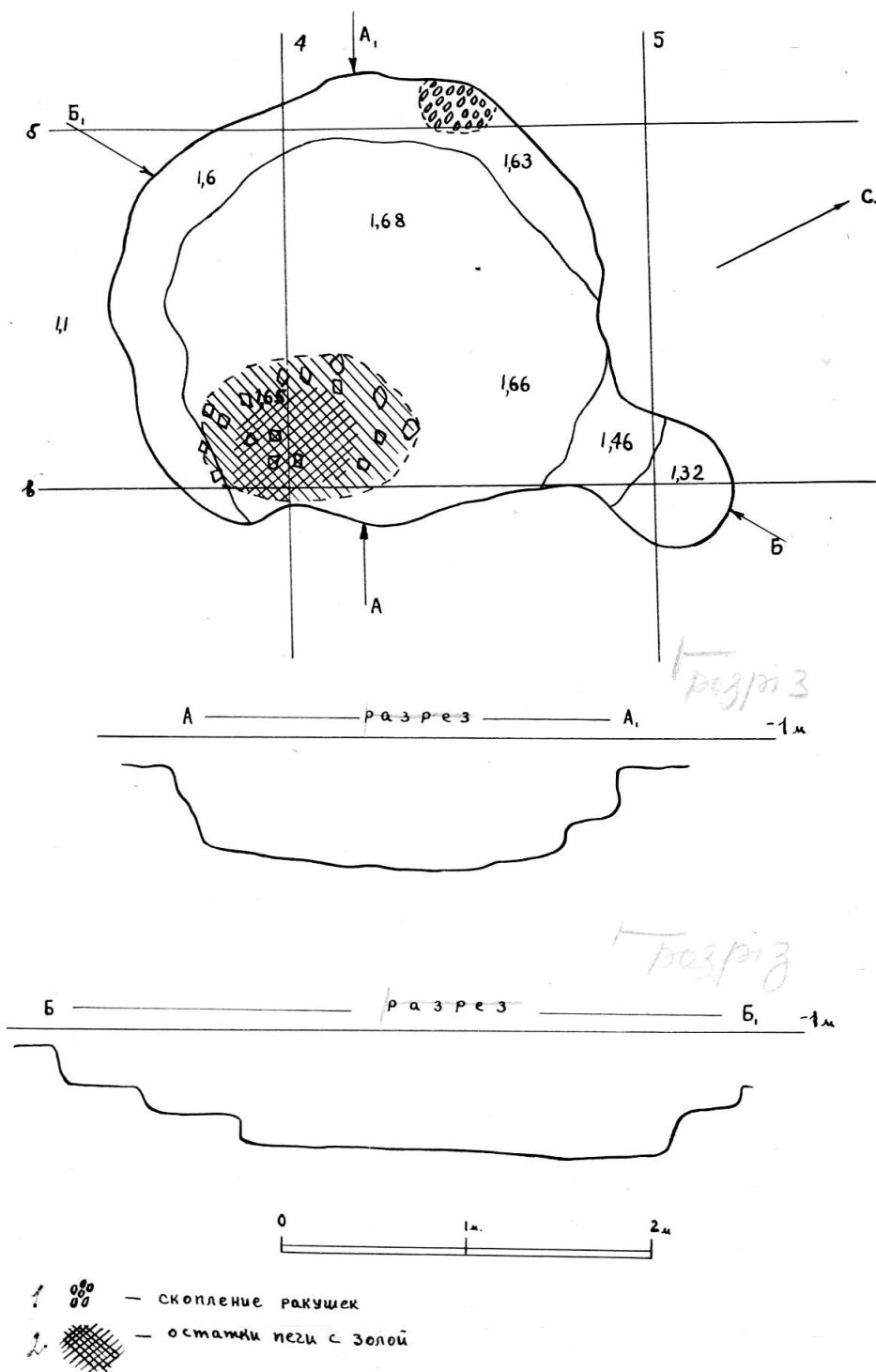

Рис. 4. Перебиківці–Перед Устя. План та перетини напівземлянки скіфського часу

Fig. 4. Perebykivtsi–Pered Ustia. Plan and sections of half-dugout of Scythian period

Ширина тої частини ями, яка збереглася – 1 м. В північній частині ями знаходилось вогнище. Підлога та стіни біля вогнища були обмазані слабо перепаленою глиняною обмазкою. На місці вогнища було виявлено досить багато річкової гальки і вугликів. Біля вогнища були знайдені фрагменти кераміки. Більшість знахідок виявлено в східній частині напівземлянки. Там було знайдено: кремінні відщепи, дрібні кавалки кісток і уламки кераміки. Кераміка характерна для комарівської культури. Це – фрагмент посуду, виліпленого з глини з великою домішкою товченого кременю, який від обпалу зробився білим. Поверхня посудин звичайно лощена чорного або коричневого кольору. Із-за великої фрагментарності кераміки можна говорити лише про посуд слідуючих форм (рис. 3): про великі тюльпаноподібні посудини з валиком на шийці, про валикоподібний посуд з рівною шийкою і про кубок з опуклими стінками. Кубок був покритий заглибленим орнаментом у вигляді стрічки з 2-х смуг обігаючої горло посудини і звисаючих з неї фестонів у вигляді заштрихованих трикутників. Знарядь праці в напівземлянці не знайдено.

Комарівське поселення відкрите у с. Перебиківці являється лише третім поселенням цього часу на Подністрів'ї.

Культурний шар скіфського часу, виявлений в Перебиківцях, залягає на глибині 1 м. В розкопі у коричнювато-жовтому суглинку виявлено невелику напівземлянку. Житло мало майже округлу форму з східчастим входом із північно-східного боку (рис. 4). Діаметр жилю ями – 2,6 м, глибина – 1,68 м від сучасної поверхні. Довжина входу – 1 м, ширина – 0,6 м, висота східців – 0,25 м. Вздовж північної, західної і південної сторін житла зроблений виступ шириною 0,25 м, який підвищувався над долівкою житла на 0,3 м. В прямовисній південно-східній стороні житла розчищено залишки печі, черинь якої мала овальну форму розміром 0,8–0,6 м. Вона була побудована на дерев'яному каркасі. На дні печі знаходився шар попелу товщиною 5–8 см, в якому збереглися вуглики і невеликі розколоті кістки тварин. Серед розвалин печі зустрічались фрагменти кераміки, вуглики і кістки. В північно-західній частині напівземлянки розчищено невелике скупчення стулок річних молюсків. В північній частині на долівці біля входу було виявлено нижню щелепу тварини (собаки?).

На дні житла знаходилось основне скупчення знахідок. Керамічний матеріал дуже фрагментарний, так що не вдалося реконструювати ні однієї посудини. Судячи по фрагментах посудин, кераміка ділиться на дві групи. До першої групи відносяться фрагменти злегка лощених горщиків тюльпаноподібної форми, прикрашених наскрізними проколами під вінчиком (рис. 2, № 14, 15). На одному з фрагментів стінки посудини зберігся гладкий відтягнутий валик (рис. 2, № 13). Серед кераміки цієї групи є фрагмент вінчика добре лощеної тонкостінної посудини чорного кольору. В глині посудини є домішка дрібнозернистого шамоту. Колір посудини жовтувато-коричневих і сіро-чорних тонів.

До другої групи відносяться фрагменти ліплених грубостінних горщиків з шершавою зовнішньою поверхнею. Посуд обпалений погано; колір горщиків темно-коричневий.

З крем'яних виробів до цього часу відноситься уламок добре відретушованого і заполірованого серпа (рис. 2, № 16). Крім вказаних, інших знахідок не виявлено, а тому важко визначити вік існування напівземлянки. По кераміці вона відноситься до скіфського часу.

В верхніх шарах знайдено кількісно... фрагменти кераміки культури полів поховань і слов'янського часу, але не виявлено ніяких споруд, зв'язаних з ними.

Таким чином розвідкові розкопки в с. Перебиківці дозволили встановити сліди життя людини в тому місці, яке відноситься до неолітичного часу, до часу пізнього Трипілля, до комарівської культури (бронзової доби), до часу культури полів поховань і до слов'янського часу. Слід сказати, що всі розкопки були закладені на самому березі Дністра, на місці, значно пошкодженому річкою і пізніми ямами. Очевидно, при дальших роботах вдасться виявити місця давніх поселень кращої збереженості і дістати більш виразний матеріал для характеристики поселень різних періодів.

ЛІТЕРАТУРА

Вертелецький Д., Білас Н., Гавінський А., Рибіцька М. (2020). Археологічні дослідження на горі Жупан у м. Винники. *Археологічні дослідження в Україні 2019*, 146–147.

Пасек Т. С. (1955) Новые данные о поздне трипольских поселениях на Днестре. *Известия Молдавского Филиала АН СССР*, № 25. Киш, 15–29.

Пасек Т. С. (1961) Раннеземледельческие (трипольские) племена Поднестровья. *Материалы и исследования по археологии СССР*, № 84.

Попова Т. А. (2003). Поливанов Яр. Санкт-Петербург.

Черниш О. П. (1956). Дослідження на Дністрі в 1950–1951 рр. *Археологічні пам'ятки УРСР*, Т. VI. 192.

Черниш К. К. (1956). Дослідження трипільських поселень на Середньому Подністров'ї в 1950–1951 рр. *Археологічні пам'ятки УРСР*, Т. VI. 146–148.

Черниш К. К. (1959). Ранньотрипільське поселення Ленківці на Середньому Дністрі. Київ.

Pozikhovskiy O. (2019). An attempt to define a chronology of the Late Tripolye settlement near the village of Holyshiv in the Western Volhynia. *Diachenko A., Rybicka M., Król D., Sirbu G. (eds.) Between the East and the West. Dynamic of Social Changes from the Eastern Carpathians to the Dnieper in the 4 th – beginning of 3 rd Millennium BC (Preliminary study)*. Rzeszów, 31–42.

Rybicka M., Hawinskyj A., Biłas N., Król D., Širbu G. (2017). Wstępne informacje o badaniach nad kulturą pucharów lejkowatych w Winnikach, stanowisko Lisiwka koło Lwowa przeprowadzonych w 2016 roku. *Наукові студії. Винники–Жешів–Львів*, 21–38.

Rybicka M., Hawinskyj A., Król D., Diachenko A. (2018). Eastern impulses in the eastern group of the Funnel Beaker culture // *Papers and materials of the archaeological and ethnographic museum in Łódź. Archaeological Series № 47: 2016–2017*, 395–419.

Širbu G., Rybicka M., Diachenko A., Król D., Širbu L., Burlacu V. (2019). Preliminary results of archaeological investigations at the Gordinești II-Stinca goală settlement. The 2016 campaign. *Diachenko A., Rybicka M., Król D., Sirbu G. (eds.) Between the East and the West. Dynamic of Social Changes from the Eastern Carpathians to the Dnieper in the 4 th – beginning of 3 rd Millennium BC (Preliminary study)*. Rzeszów, 103–126.

Verteletskyi D. (2019). Pottery of Gordinești group of the Tripolye culture from Vynnyky-Zhupan. Preliminary study. *Diachenko A., Rybicka M., Król D., Sirbu G. (eds.) Between the East and the West. Dynamic of Social Changes from the Eastern Carpathians to the Dnieper in the 4 th – beginning of 3 rd Millennium BC (Preliminary study)*. Rzeszów, 43–90.

Verteletskyi D. (2019a). Pottery of Gordinești group of the Tripolye culture from Zvenyachyn. Preliminary study. *Diachenko A., Rybicka M., Król D., Sirbu G. (eds.) Between the East and the West. Dynamic of Social Changes from the Eastern Carpathians to the Dnieper in the 4 th – beginning of 3 rd Millennium BC (Preliminary study)*. Rzeszów, 91–102.

REFERENCES

Verteletskyi, D., Bilas, N., Havinskyi, A., & Rybitska, M. (2020). Arkheolohichni doslidzhennia na hori Zhupan u m. Vynnyky. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2019*, 146–147. (in Ukrainian).

Passek, T. S. (1955). Novyie dannyie o pozdnetripolskih poseleniyah na Dnestre. *Izvestiya Moldavskogo Filiala AN SSSR*, 25, 15–29. (in Moldova).

Passek, T. S. (1961) Rannezemledelcheskie (tripolskie) plemena Podnestrovyya. *Materialy i issledovaniya po arheologii SSSR*, 84. (in Russian).

Popova, T. A. (2003). Polivanov Yar. Sankt-Peterburg. (in Russian).

Chernysh, O. P. (1956). Doslidzhennia na Dnistri v 1950–1951 rr. *Arkheolohichni pamiatky URSR*, VI, 192. (in Ukrainian).

Chernysh, K. K. (1956). Doslidzhennia trypils'kykh poselen na Serednomu Podnistrovi v 1950–1951 rr. *Arkheolohichni pamiatky URSR*, VI, 146–148. (in Ukrainian).

Chernysh, K. K. (1959). Rannotrypilske poseleння Lenkivtsi na Serednomu Dnistri. Kyiv. (in Ukrainian).

Pozikhovskiy, O. (2019). An attempt to define a chronology of the Late Tripolye settlement near the village of Holyshiv in the Western Volhynia. Diachenko A., Rybicka M., Król D., & Širbu G. (eds.) *Between the East and the West. Dynamic of Social Changes from the Eastern Carpathians to the Dnieper in the 4th – beginning of 3rd Millennium BC (Preliminary study)*. Rzeszów, 31–42. (in Polish).

Rybicka, M., Hawinskyj, A., Biłas, N., Król, D., & Širbu, G. (2017). Wstępne informacje o badaniach nad kulturą pucharów lejkowatych w Winnikach, stanowisko Lisiwka koło Lwowa przeprowadzonych w 2016 roku. *Наукові студії. Винники–Жешів–Львів*, 21–38. (in Ukrainian).

Rybicka, M., Hawinskyj, A., Król, D., & Diachenko, A. (2018). Eastern impulses in the eastern group of the Funnel Beaker culture // *Papers and materials of the archaeological and ethnographic museum in Łódź. Archaeological Series, 47: 2016–2017*, 395–419. (in Polish).

Širbu, G., Rybicka, M., Diachenko, A., Król D., Širbu, L., & Burlacu, V. (2019). Preliminary results of archaeological investigations at the Gordinești II-Stînca goală settlement. The 2016 campaign. *Diachenko A., Rybicka M., Król D., Širbu G. (eds.) Between the East and the West. Dynamic of Social Changes from the Eastern Carpathians to the Dnieper in the 4th – beginning of 3rd Millennium BC (Preliminary study)*. Rzeszów, 103–126. (in Polish).

Verteletskiy, D. (2019). Pottery of Gordinești group of the Tripolye culture from Vynnyky-Zhupan. Preliminary study. *Diachenko A., Rybicka M., Król D., Širbu G. (eds.) Between the East and the West. Dynamic of Social Changes from the Eastern Carpathians to the Dnieper in the 4th – beginning of 3rd Millennium BC (Preliminary study)*. Rzeszów, 43–90. (in Polish).

Verteletskiy, D. (2019a). Pottery of Gordinești group of the Tripolye culture from Zvenyachyn. Preliminary study. *Diachenko A., Rybicka M., Król D., Širbu G. (eds.) Between the East and the West. Dynamic of Social Changes from the Eastern Carpathians to the Dnieper in the 4th – beginning of 3rd Millennium BC (Preliminary study)*. Rzeszów, 91–102. (in Polish).

Стаття: надійшла до редакції 08.09.2020
прийнята до друку 15.10.2020